

Səidə ƏLİQIZI*

XALQIMIZIN BÖYÜK VƏTƏNPƏRVƏR TARİXÇİSİ

Zəmanəmizin görkəmli tarixçisi, AMEA-nın həqiqi üzvü, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun direktoru, Milli Məclisin deputatı Yaqub Mahmudov Azərbaycanın ictimai-siyasi fikir tarixində və tarixşünaslığımızda müstəsna yeri və rolu olan bir alimdir. 80 illik yubileyi yüksək səviyyədə qeyd olunan Yaqub Mahmudov Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 9 fevral 2019-cu ildə imzaladığı xüsusi sərəncamla uzun illər ərzində Vətən qarşısındakı xidmətlərinə görə 1-ci dərəcəli "Əmək" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Y.Mahmudovun ictimai-siyasi həyatımızda, elminizdə müstəsnalığı, hər şeydən əvvəl, onun Vətənə, Azərbaycan xalqına, milli dövlətçiliyə, milli mədəniyyətə və ümumiyyətlə, milli dəyərlərə daha sıx bağlılığındadır.

II dünya müharibəsi ərzində, Stalin repressiyalarının və totalitar sovet rejiminin daha da amansızlaşdığı bir zamanda dünyaya göz açan Y.Mahmudovun uşaqlığı müharibənin ağır-acı illərinə təsadüf edir və təbii ki, həmin dövrdə ölkədəki vəziyyət, orduya kütləvi səfərbərliklər, faşist Almaniya üzərində qələbə naminə xalqın hər cür çətinliyi və məhrumiyyətlərə dözərək əzmlə ən ağır zəhmətə qatılması, cəbhələrdən gələn "qara xəbərlər" və ən nəhayət düşmənin üzərində qələbə onun Vətən sevgisinin, gələcəkdə xalqına daha sıx bağlanmasının bünövrəsini qoymuşdu. Ailədə hökm sürən abı-hava, zülmə qarşı barışmazlıq və mübarizlik ruhu, milli dəyərlərə çox böyük hörmət və ehtiram artıq uşaq yaşlarından onun milliyyətçilik baxışlarının formalaşmasında mühüm rol oynamışdı. Bu dövr Y.Mahmudovun həyata baxışlarının təşəkkülündə xüsusi yer tutur və yaqın ki, sonralar onun məhz tarixçi ixtisasını seçməsi, Azərbaycan Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsinə daxil olaraq, öz taleyini xalqın tarixi taleyi ilə bağlaması da buradan qaynaqlanır.

Y.Mahmudov 1957-1962-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsində oxuduğu dövrdə artıq elmi axtarıslara xüsusi maraq göstərir, fakültənin ictimai həyatında yaxından iştirak edir. 1962-ci ildə aspiranturaya daxil olan Y.Mahmudov, digər gənc tarixçilərdən fərqli olaraq, o zaman sovet tarix elminin stereotiplərinə uyğun gələn və dəbdə olan sosializm quruculuğu problemlərinə deyil, görkəmli oriyentalist alim Ə.Səhməliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan tarixinin ən çətin problemlərindən birinə – Azərbaycanın zəngin

dövlətçilik ənənələrinə, konkret olaraq, Azərbaycan Ağqoyunlu dövlətinin Avropa ilə qarşılıqlı əlaqələri probleminə müraciət edir. Məsələ burasındadır ki, həmin illər totalitar sovet rejiminin azgünlüklə tüğyan etdiyi illər idi, imperiya dövləti və Sovet İttifaqı Kommunist partiyası imperiyanın tərkibində olan xalqların milli dövlətçiliyini, milli mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini zorakılıqla unudurmaq siyasətini ümumdövlət səviyyəsində həyata keçirir, guya formaca milli, məzmunca sosialist mədəniyyətinin yarandığını, SSRİ-də insanların yeni tarixi birliyinin – "sovet xalqının" təşəkkül tapdığını bəyan edir və bütün xalqları tədricən öz soy-kökündən ayıraraq bu ad altında birləşdirmək və rus xalqının içərisində əritmək siyasəti yeridirdi. Belə bir zamanda sovet ideologiyasının hər vaxtlə unudurmağa çalışdığı bir mövzuya müraciət etmək və özü də Azərbaycan Ağqoyunlu dövlətinin Avropa dövlətləri ilə qarşılıqlı əlaqələrini tədqiq etmək, onun həmin dövrün beynəlxalq münasibətlər sisteminin bir subyekti olduğunu elmi dəlillərlə sübuta yetirmək və bununla da milli dövlətçilik konsepsiyasının yaranmasına xidmət etmək, onu gündəmə gətirmək, zəngin arxiv mənbələrini, müxtəlif dilli və növlü ədəbiyyatı tədqiq edərək elmi döviyyəyə daxil etmək, bu tarixi faktları elmi ictimaiyyətin və geniş oxucu kütləsinin şüuruna həkk etdirmək, həm də bu faktların SSRİ-nin tanınmış alimləri tərəfindən qəbul və təsdiq edilməsinə nail olmaq həqiqətən də çox böyük elmi və vətəndaşlıq cəsarəti və qeyrəti tələb edirdi. Y.Mahmudov özünün bu cəsarətli addımları ilə sovet gerçəkliyi şəraitində xalqın tarixi yaddaşını, milli qürurunu, milli mübarizə ruhunu ona qaytarırdı, xalqa milli mənlilik şüuru aşılayırdı.

*Sovetin sərt, amansız, totalitar çağında,
Qılıncının qabağı, dalı kəsən anında
"Vətən" dedin, dirəndin, "Dövlət" dedin, dayandın.
Xalqım, dövlətçiliyim, oldu müqəddəs andın.
Andına sadıq qaldın Sən həmişə, hər zaman,
Kafirə, erməniyə heç vaxt vermədin aman.
Sözün qılıncdan iti, məntiqində var kəsər,
Düşməna zərbə vurur, yaratdığın hər əsər.*

Namizədlik dissertasiyasını çox böyük uğurla müdafiə etdikdən sonra, 1966-cı ildən Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında işə başlayan Y.Mahmudov burada həqiqətən də böyük bir məktəb keçir. ASE-nin baş redaktoru, Azərbaycanın xalq yazıçısı, milli dəyərlərimizi sintez şəklində özünün çoxşaxəli fəaliyyətində birləşdirən və bu dəyərlər uğrunda mübarizələrə qatılan Rəsul Rza məktəbi, Y.Mahmudovun özünün dəfələrlə qeyd etdiyi kimi, həyatda ona çox şey öyrətmiş, onu xalq azadlıq mühitinə, milli dirçəliş ideyalarına, milli köklərimizə bağlamışdır.

* Səidə Əliqızı – dosent, Bakı Dövlət Universiteti Tarix fakültəsi

ASE-də tarixə aid sözlüklərin, məqalələrin hazırlanmasına başçılıq edən Y.Mahmudov bir an da olsun milli məfkurəni unutmur, bu amili hər yerdə və hər zaman önə çəkirdi. Onun 2005-ci ildə nəşr olunmuş "Azərbaycan: qısa dövlətçilik tarixi" əsərində qeyd etdiyi kimi, ensiklopediyanın Baş redaksiyası, redaksiya ətrafında toplanmış alimlərin böyük əksəriyyəti çox cəsarətli çıxışlar edirdilər. Xalqımızın təşəkkülündə türk etnoslarının həlledici rol oynaması, Şimali Azərbaycanın Rusiya tərəfindən işğalı, Xalq Cümhuriyyəti xadimlərinin tariximizdə mütərəqqi rol oynaması, Cümhuriyyət dövrünün xadimlərinə obyektiv qiymət verilməsi, 1920-ci ilin aprel işğalı kimi bir çox məsələləri o zaman məhz ensiklopediyaçıları qaldırdılar" (Y.Mahmudov. Azərbaycan: qısa dövlətçilik tarixi. Bakı, 2005, s.96-97).

ASE-də işlədiyi illərdə onun ən böyük xidmətlərindən biri Azərbaycan tarixinə aid xəritələrin və atlasların tərtib və nəşr edilməsinə nail olmasıdır. Həm R.Rza, həm də Y.Mahmudov bir neçə onilliklərdən sonra baş verəcək hadisələri, sanki qabaqcadan görərək, Azərbaycanın tarixi torpaqlarının xəritə və atlaslarının mütləq nəşr edilməsinə çalışırdılar. Y.Mahmudov həmin xəritələrin nəşri üçün dəfələrlə SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərində yerləşən və əsasən ermənilərin yuva saldıği xəritəçilik mərkəzlərində olmuş, bir çox maneələri dəf edərək, onların nəşrinə nail olmuşdu. 1972-ci ildə bu xəritələrin və atlasların nəşri ensiklopediyaçıların çox böyük uğuru olmaqla yanaşı, xalqımız və elmimiz qarşısında misilsiz xidmətdir. Lakin Azərbaycan xalqının düşmənləri ASE-də başlanmış bu böyük milli intibaha mane olmaq planları işləyib hazırlayırdılar. Onların söyi və fitnə-fəsadi nəticəsində Azərbaycan tarixinə "yaşıl ensiklopediya" adı altında daxil olmuş bu ensiklopedik toplusunun nəşri I-ci cildədən sonra dayandırıldı və hətta o dövriyyədən çıxarıldı. Çünki oradakı ideyalar Sovet dövlətinin yeritdiyi siyasətə uyğun gəlmirdi və milliyyətçiliyin yayılmasına, xalqın özünüdərkinə xidmət edirdi. Təbii ki, sovet dönəmində belə addımlar cəzasız qala bilməzdi. Lakin həmin illərdə Azərbaycan KP MK-nın başında duran və özünün milli təəssübkeşliyi ilə başqa MK katiblərindən fərqlənən Heydər Əliyev ensiklopediyaçıları təqiblərdən və cəzalardan qoruya bildi.

Y.Mahmudov bu illərdə ASE-də işləməklə bərabər, pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir, həmçinin doktorluq dissertasiyası üzərində işləyirdi. 70-80-ci illərdə o, elmi axtarışlarının nəticəsi olan bir sıra bir-birindən dəyərli və maraqlı əsərlərini nəşr etdirir. Bunların əsas mövzusu yenə də Vətən, onun dövlətçiliyi, bu dövlətçiliyin Avropa dövlətləri tərəfindən tanınması idi. Bu əsərləri ilə Y.Mahmudov bir daha Sovet imperiyasına meydan oxuyur, vaxtilə Avropa dövlətləri tərəfindən tanınan, beynəlxalq münasibətlər sistemində qoşulan, bərabərhuquqlu müqavilələr imzalayan bir xalqın indi müstəmləkə vəziyyətində olmasının səbəbləri üzərində düşüncələri ortaya qoyurdu.

Onun 1989-cu ildə Moskva Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsində "Ağqoyunlu və Səfəvi dövlətlərinin Qərbi Avropa dövlətləri ilə qarşılıqlı əlaqələri" mövzusunda müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyası keçmiş SSRİ-nin aparıcı alimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş və çapa məsləhət görülmüşdü. Bu dissertasiyanın milli ideologiyamız baxımından çox böyük əhəmiyyəti onunla izah olunur ki, Avropa və İran tarixşünaslığının, hətta bir çox rus və türk tarixçilərinin Azərbaycan Səfəvi dövlətini İran dövləti kimi təqdim etmələrinə və tanımalarına baxmayaraq, Y.Mahmudov çoxsaylı mənbələrə söykənib, Səfəvilər dövlətinin Azərbaycan türk dövləti olduğunu bir daha sübuta yetirmiş və bunu geniş elmi ictimaiyyətə, ilk növbədə Rusiya elmi ictimaiyyətinə çatdırmışdı.

Dövlətçilik tarixi Sənin şah əsəridir.

Eldəniz, Bayandurlu, Baharlı da Səindir.

Səfəvilər, xanlıqlar tarixində iz qoydun.

Hər nə yazdın yaratdın, təməlini düz qoydun.

Məlumdur ki, XX əsrin 80-ci illərinin sonu – 90-cı illərin əvvəlləri Sovet imperiyasında siyasi və iqtisadi böhranın kəskinləşdiyi bir dövr idi. İmperiyanın, demək olar, bütün respublikalarını milli-azadlıq hərəkatları bürümüşdü. Böhrandan çıxış yolu tapmaqda aciz olan imperiya rəhbərləri milli respublikalarda hələ çar hakimiyyəti dövründən miras qalmış bir siyasətə - milli ucaqlarda milli münəqişələr törətmək siyasətinə əl ataraq, Azərbaycanda qondarma Dağlıq Qarabağ problemini ortaya atdılar, Azərbaycanı müharibə girdabına sürüklədilər.

90-cı illərdə baş verdi görün nələr:

Dünya düzənin pozan siyasi hadisələr.

SSRİ dağılır, erməni fəallaşır,

Qarabağı tutmaqçun gecə-gündüz çalışır.

Zəbt edlənib, tuturlar Vətənimin torpağın,

Doğma yurddan kəsirlər yerli xalqın ayağın.

Milyonlarla insanı yuvasından qovurlar.

Beynəlxalq aləm susur, ermənidən qorxurlar.

1 milyon azərbaycanlı Ermənistan və Qarabağ ərazisindən, doğma yurdu yuvasından qovuldu. Azərbaycan xalqı özünün tanınmış ziyahlarının ətrafında sıx birləşərək ayağa qalxdı və haqq səsini ucaltdı. Yaqub Mahmudov bu ziyahların ön sıralarında idi. Həmin dövr Yaqub Mahmudovun fəaliyyətinin və yaradıcılığının çox qaynar bir dövrü idi. O artıq bir pedaqoq və alim kimi deyil, eyni zamanda bir ictimai-siyasi xadim kimi mübarizə meydanına atılmışdı. Bakı Dövlət Universitetində Tarix fakültəsinin dekanı olan Y.Mahmudov respublika-

da azadlıq hərəkatının mərkəzlərindən birinə çevrilən fakültənin tələbələrindən çoxub daşmaqda olan milli hisslərini düzgün məcraya yönəldir, Qarabağ həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edirdi. Onun təşəbbüsü ilə həmin dövrdə Universitet Elmi Şurası universitetin tarixi adının bərpası haqqında qərar qəbul edir. Tez-tez kütləvi informasiya vasitələrindən, müxtəlif cəbhə bölgələrindən Y.Mahmudovun səsi gəlir, o xalqı milli istiqlaliyyət mübarizəsinə ruhlandırır, zamanın sürətlə dəyişən hadisələrinə aydınlıq gətirir, xalqa bir növ bələdçilik edirdi. O günlərin hadisələri bir daha göstərdi ki, Yaqub Mahmudov həmişə müəlləm kimi Vətənin və qəlbənin ilk çağırışı ilə ən təhlükəli məqamlarda və məkanlarda özünü xalqın dadına yetirir. Lazım gələndə, onun Əlahəzrət Qələmi və Sözü silaha çevrilir, xalqın düşmənlərini qılınclayır.

*Yaqub Mahmudov yenə hər yerdə öndə gedir.
Fəal mövqeyi ilə xalqa rəhbərlik edir.
Tələbəm, müəllimim cəbhədə, səngərdədir.
"Azadlıq" və "Qarabağ" kəlməsi dillərdədir.
Vuruşurlar hər yerdə Azərbaycanım üçün,
Qovulan insanların, tökülən qanım üçün.
Təhsil ilə bərabər həyat dərsi keçirlər
Vətəndaş mövqeyini birdəfəlik seçirlər.*

Həmin illərdə Y.Mahmudovun elmi yaradıcılığının mövzu dairəsi də xeyli genişlənir. Azərbaycançılıq məfkurəsinin kütlələr içərisində geniş təbliğ olunmasına ciddi ehtiyac duyulduğu bir zamanda o, Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə, IX – XI əsr Azərbaycan dövlətlərinə, Azərbaycan tarixinin intibah dövrünə, orta əsrlər dövründə Azərbaycan diplomatiyasına, türkdilli xalqların tarixi keçmişinə həsr olunmuş tədqiqat əsərlərini nəşr etdirməklə yanaşı, Azərbaycan tarixinin tədqiqi, tədrisi və təbliğinə diqqət yetirir, təhsil sisteminə islahatlar aparılmasının vacibliyini gündəmə gətirirdi. Onun səyi ilə hələ ötən illərdə BDU-nun Tarix fakültəsində bir sıra yeni ixtisaslar açılmış, yeni laboratoriyalar yaradılmış, keçmiş SSRİ-nin aparıcı ali məktəbləri ilə sıx əlaqələr qurulmuş, azərbaycanlı tələbələrin İttifaqın müxtəlif ali məktəblərində təhsil alması mümkün olmuşdu.

1991-ci ildə Azərbaycan öz milli müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Y.Mahmudov müstəqil Azərbaycanın yeni dövlət quruculuğunda yaxından iştirak edir. İlk növbədə uzun illər təhsil sisteminə böyük səriştəsi və xidməti olan bir pedaqoq və alim kimi Azərbaycan Respublikasının yeni təhsil qanununun hazırlanması üçün yaradılan ekspert işçi qrupuna rəhbərlik edir və həmin qrup müstəqil Azərbaycanın ilk təhsil qanununu hazırlayır.

Məlumdur ki, 90-cı illərin əvvəlləri Azərbaycan tarixinin ən mürəkkəb bir dövrü – "olum ya ölüm" dövrü idi. Bu illərdə respublikamız bir sıra çətinliklərlə üzləşir. Ölkə daxilindəki və xaricindəki bir çox düşmən qüvvələrin fəaliyyəti müstəqilliyimizi təhlükə altına aldığı vaxt Y.Mahmudov xalqı bu fəlakətli vəziyyətdən, vətəndaş müharibəsi və milli qırğından qurtarmaq iqtidarında olan yeganə şəxsin məhz Heydər Əliyev olduğunu görür və hər vasitə ilə bu fikri geniş ictimaiyyətə aşılamağa çalışırdı. Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması, onun məqsədi və məramı Y.Mahmudov tərəfindən alqışlanmış və o, 1992-ci ilin dekabr ayında "Səs" qəzetindəki məqalələrində Yeni Azərbaycan Partiyasının əgər elan etdiyi yolla gedərsə, tezliklə ən kütləvi partiya olacağı haqqında proqnozlarını vermiş və onun bu ehtimalları tamamilə özünü doğrultmuşdu ("Səs" qəzeti, 24 dekabr, 31 dekabr 1992-ci il).

1993-cü ildə ölkədəki vəziyyəti sonralar Y.Mahmudov ürək ağrısı ilə belə səciyyələndirirdi: "1993-cü ilin iyununda – Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ərəfəsində Azərbaycan öz tarixinin ən qanlı burulğanı içərisində çabalayırdı. Cəbhədə ağır məğlubiyyətlər, xəyanətlər, satqınlıq, vəzifə ələ keçirmək üçün müqəddəs torpaqlarımızın hərraca qoyulması adi hal idi. Ölkədə, sözün əsl mənasında, hakimiyyətsizlik idi. Siyasi hərc-mərclik, hərki-hərliklik baş alıb gedirdi. Bölgələrimizdə, rayonlarda, paytaxtın ayrı-ayrı məhəllələrində faktiki olaraq silahlı quldur dəstələri hökmranlıq edirdilər. Xalq vahimə və təşviş içərisində idi... İdarəçilik sükanı sahibsiz qalmışdı. Ölkə vətəndaş müharibəsi və etnik toqquşmalar meydanına çevrilməkdə idi. Cəbhə düşmənin üzünə açıq idi... Azərbaycan xarici aləmdəki olan-qalan nüfuzunu da tamamilə itirmişdi..., qonşu ölkələrin paytaxtlarında hazırlanmış və Azərbaycanı Qafqazın siyasi xəritəsindən silib götürmək planları reallaşmaq üzrə idi.. Bakı yaxınlığında – Navahı kəndində vətəndaş müharibəsinin ilk güllələri atılmış, qardaş qanı axıdılmışdı...

Bax, bu fəlakət anında Azərbaycan xalqının, Vətənin yeganə ümid yeri, qurtuluş çarığı Heydər Əliyev idi. Müdrik xalqımız, o zaman qəti və sərrast hərəkat edərək yeganə düzgün addımı atdı – dünyanın bu böyük siyasət adamını hakimiyyətə gətirdi" (Y.Mahmudov. Azərbaycan: qısa dövlətçilik tarixi. Bakı, 2005, s. 107-108).

1993-cü ildə Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi xalqın milli qurtuluşu, xilas demək idi. Y.Mahmudov Heydər Əliyevi Yeni Azərbaycanın qurucusu, qurtuluş mübarizəsinin qalibi, Azərbaycan dövlətçiliyinin xilaskarı hesab edirdi. Tarixçi alim öz dərin məsmunlu analitik çıxışlarında, yazılarında Heydər Əliyevin siyasi kursunu tamamilə müdafiə edir, onun daxili və xarici siyasət sahəsindəki tədbirlərinin mahiyyətini geniş kütlələr qarşısında, müxtəlif informasiya vasitələrindəki çıxış-

larında, elmi-publisistik yazılarında ətraflı şərh və izah edirdi. Onun bütün fəaliyyəti Azərbaycançılığa, xalqın milli təfəkkürünün formalaşmasına xidmət edirdi və milli mənafeyə nə qədər bağlı olmasından xəbər verirdi.

Heydər Əliyevin prezidentliyi dövrü Azərbaycanın Qarabağ müharibəsində atəşkəsə nail olduğu, əmin-amanlıq, sabitlik, bütün sahələrdə dirçəliş və tərəqqi dövrü idi. Həmin illər Y.Mahmudovun yaradıcılığında da bir sıra yeniliklərlə əlamətdar olmuşdu. Qeyd etmək yerinə düşər ki, Y.Mahmudov həmişə zamanın aktual məsələlərinə bir vətəndaş və alim həssaslığı ilə, ürək yangısı ilə yanaşı, yeni dövrün, zamanın elə bir mühüm hadisəsi yoxdur ki, Y.Mahmudov ona öz münasibətini bildirməsin. 90-cı illərdə onun yaradıcılığının böyük bir istiqamətini müstəqil respublikanın orta və ali məktəbləri üçün milli konsepsiyaya əsaslanan yeni dərslərlərin, dərş vəsaitlərinin, proqramların hazırlanması təşkil edir. Məlumdur ki, gənc nəslin milli vətənpərvərlik ruhunda düzgün tərbiyə olunması işində məhz tarix dərslərlərinin çox böyük əhəmiyyəti və rolu vardır. Y.Mahmudov öz dərslərləri və dərş vəsaitlərinə, onların ilk səhifəsindən son səhifəsinədək, Vətənə məhəbbət ruhu hopdurmşdır. Tarix boyu Vətənin torpaqları haradan başlayır, harada qurtarır, yağdı düşmən Vətənimizin zəngin sərvəti torpaqlarını ələ keçirmək üçün hansı fitnə-fəsadlara əl atır, xalqımızın doğma yurdu qorumaq naminə ən həlledici anlarda sıx birləşmə bilməsi, dövlətlərimiz, tarixi şəxsiyyətlərimiz, uğurlarımız, səhvlərimiz və s. problemlər gənc nəsllə çox maraqlı şəkildə, ibrətamiz misallarla, mənbələrdən verilmiş parçalarla təlqin və təbliğ edilir.

90-cı illərin ikinci yarısından sonrakı dövrdə Y.Mahmudov Azərbaycan dövlətçiliyi tarixinin daha dərinədən tədqiqi ilə yanaşı, Şərq xalqlarının, ilk növbədə türk xalqlarının tarixi keçmişinin öyrənilməsinə xüsusi önəm verir, Azərbaycanın qədim türk məkanı olmasını, qədim oğuz türk tayfalarının bu yerlərin avtohton əhalisi olmasını, türk-islam birliyinin Azərbaycan xalqının formalaşmasında oynadığı rolu, bütövlükdə Şərq mədəniyyətinin Qərbə göstərdiyi mü-tərəqqi təsiri, müsəlman Şərqinin dünya mədəniyyəti xəzinəsinə bəxş etdiyi nailiyyətləri, yetirdiyi tarixi şəxsiyyətlərin fəaliyyətini tədqiq edir. Həmin illərdə oğuz türk xalqları ədəbiyyatının şah əsəri olan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının 1300 illik yubileyinin qeyd olunması ilə əlaqədar Y.Mahmudov dastanın tarixi səpkidə öyrənilməsinə başlayır. Onun bu mövzuda yazdığı əsərlər dastanın təkcə ədəbi abidə deyil, xalqımızın etnogenezini promləmini öyrənmək üçün çox qiymətli mənbə olduğunu sübuta yetirir. Dövri matbuat səhifələrindəki silsilə məqalələri geniş ictimaiyyətin böyük marağına səbəb olur. Bu məqalələri və müxtəlif elmi konfranslardakı, radio və televiziya-dakı çıxışları ilə elmi ictimaiyyəti dastanın məhz tarixi səpkidə öyrənilməsi zərurətinə istiqamətləndirir. Təsə-

düfi deyil ki, bundan sonra bir çox gənc tarixçilər “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanını müxtəlif aspektlərdən tarixi qaynaq kimi tədqiq etməyə başlayırlar.

*Cildlərlə əsər yazdın, doldu kitab rəflərin.
Onlar oxundu, həm də tapdı öz hədəflərin.
Xalq sevdi tarixini, Vətəninə tanıdı
Dədə Qorqud soyunu, Uzun Həsən boyunu,
Oğuz türkü özünü, babasını tanıdı,
Nəsli-nəcəbətini, obasını tanıdı.
Dədəm Qorqud dolaşdı yaşadığı hər kəndi,
Ağrıdağı, Gəncəni, Naxçıvanı, Dərbəndi.
Təmkinli yerləşlə çəkirdi xəritəsin,
Dərbənddən Diyarbəkə, oradan da gərisin.*

Y.Mahmudov bu illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tarixinin öyrənilməsi ilə də məşğul olur. AXC-nin 85 illiyi ilə əlaqədar olaraq Respublika Prezidentinin tapşırığı ilə “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti” ensiklopediyasının hazırlanması Y.Mahmudovun baş redaktorluğu ilə həyata keçirilir. 2004-cü ildə çapdan çıxmış bu iki cildlik ensiklopediya Y.Mahmudovun xalqının və dövlətinin təəssübünü çəkən bir alim kimi bütün geniş spektrli fəaliyyətini özündə əks etdirir. Bu ensiklopedik toplu, sözün həqiqi mənasında, Azərbaycanın milli-azadlıq hərəkatına, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə, onun xadimlərinə-bir sözlə, Azərbaycan dövlətçiliyinə qoyulmuş möhtəşəm abidə hesab oluna bilər.

*Hünərinlə yazıldı Cümhuriyyət tarixi,
Dövlətçilik yolunda Əbədiyyət tarixi.
Xalqının tarixinə verdin qiymətli töhfə,
“Düşmən” dediklərini belə yetirdin əfvə*

Y.Mahmudov 2004-cü ildən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutuna rəhbərlik edir. Burada işə başladığı ilk günlərdən institutun işi-ni əsaslı surətdə yenidən qurmaqla yanaşı, tariximiz, bu günümüz və sabahımız üçün vacib olan, yağdı düşmənlərimizin qəniminə çevriləcək, xalqımızın haqq işinin dünya dövlətləri tərəfindən tanınmasına xidmət edəcək elmi araşdırma-ların aparılmasına nail olur. Nəticədə qısa bir vaxt ərzində “Qarabağın tarixi”, “Naxçıvan: tarixi və abidələri”, “Azərbaycanlılar – etnik-siyasi tarixə ümumi baxış” (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində), “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (Böyük Britaniya arxiv sənədləri)” (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) və b. əsərlər nəşr olunmuşdur. Müxtəlif mövzularda beynəlxalq və respublika elmi konfransları, ayrı-ayrı rayonlarda vaxtaşırı elmi-praktik konfranslar keçirilir.

*İşlədiyin hər yerə verdin bir yeni nəfəs,
Təhsilə, elmimizə yaratdın böyük həvəs.
Minlərlə tələbəmi, alimimi yetirdin,
Tarixi baxışa da bir yenilik gətirdin.
Müasir mərhələdə Vətən tarixində Sən
Bir intibah yaratdın, elmi məktəb yaratdın.
Saxta tarix yazmanı bir kənara qoyaraq,
Onda yeni bir məzmun, istiqamət yaratdın.*

Y.Mahmudov bir ictimai-siyasi xadim və tarixçi kimi Azərbaycanı respublikanın hüduqlarından kənarda da layiqincə təmsil edir. O dəfələrlə Türkiyədə, İranda, Koreyada, Avropanın bir çox ölkələrində, ABŞ-da Azərbaycan tarixinin aktual problemləri ilə əlaqədar çox yüksək səviyyəli çıxışlar etmişdir.

Y.Mahmudovun fəaliyyətinin mühüm bir tərəfini milli ziyalı kadrlarının hazırlanması təşkil edir. Y.Mahmudov Azərbaycanda ortaəsrşünaslıq elmi məktəbinin yaradıcısıdır. Onun rəhbərliyi altında onlarla namizədlik və doktorluq dissertasiyaları hazırlanmış və bunların da hamısı xalqımızın tarixi üçün böyük aktuallıq kəsb edən mövzulara həsr olunmuşdur.

Yaqub Mahmudovun xalqımız qarşısındakı xidmətləri dövlətimiz tərəfindən yüksək adlarla və mükafatlarla qiymətləndirilmişdir. Xalqın yüksək etibarını və etimadını qazanan Y.Mahmudov dörd dəfə Azərbaycan respublikasının Milli Məclisinə (II, III, IV və V çağırışlar) deputat seçilmişdir. Xalqın təmsilçisi kimi o, Azərbaycanı ölkəmizin hüduqlarından kənarda da ləyaqətlə tanıdır və şöhrətləndirir.

*Xalq da "Çox sağ ol!" - deyir bu böyük xidmətinə,
Dövlətim qiymət verir Sənin şücaətinə.
Təltifin, medalların, ordenlərin saysızdır.
Bəziləri adlıdır, bəziləri adsızdır.
Mənim millət vəkili, xalqın özəl elçisi,
Hüququmu qoruyan qanunlar keşikçisi.
İctimai xadimim, böyük mütəfəkkirim,
Bütün bunlara görə Sənədir təşəkkürüm.*